

ทุนทางสังคม (Social capital)

1. ในปัจจุบันคำว่า “ทุนทางสังคม” (Social Capital) กำลังได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับว่ามีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น ธนาคารโลก เห็นว่า ทุนทางสังคม คือ สถาบัน ระบบ ความสัมพันธ์และบรรทัดฐานการปฏิบัติ (norm) ที่นำมาซึ่งปฏิสัมพันธ์ของสังคมทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ (โดยเน้นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันไม่ใช่สถาบันหรือตัวบุคคลใดๆ หรือจำนวนรวมกัน) OECD เห็นว่า ทุนทางสังคม คือ การเชื่อมโยงของบุคคลเป็นเครือข่ายทางสังคมบนพื้นฐานความเชื่อ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน และมีมาตรฐานในการทำงานร่วมกัน โดยเห็นว่า ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์มีความสำคัญสูงมาก คือมีผลต่อการพัฒนาถึง 4 ส่วนใน 6 ส่วน (อีก 2 ส่วนที่เหลือมาจากทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และทุนที่สร้างขึ้นมา), ส่วน Robert D Putnam ซึ่งได้ทำการศึกษาผลการพัฒนาของอิตาลีพบว่ารัฐหรือพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จเกิดจากการใช้ทุนทางสังคมให้เป็นประโยชน์ โดยมีการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกและเครือข่ายของกลุ่มสังคม ที่นำมาซึ่งบรรทัดฐานการปฏิบัติของการต่างตอบแทนซึ่งกันและกันและความไว้วางใจกัน หรือกล่าวโดยสรุปคือเกิดจากการรวมตัวของคนเพื่อประกอบกิจกรรมร่วมกัน บนพื้นฐานของความไว้นื้อเชื่อใจซึ่งกันและกัน ฯลฯ

2. กรณีของประเทศไทย คำว่า “ทุนทางสังคม” เพิ่งได้รับความสนใจมากขึ้น ในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ โดยมีนักคิด-นักปฏิบัติหลายท่าน ได้ประเมินว่า การที่ประเทศไทยต้องประสบปัญหาหลายๆ ด้าน จนเกิดวิกฤติ เกิดจากสาเหตุหลายประการ ที่สำคัญคือการพัฒนาในระยะที่ผ่านมาขาดการนำจุดเด่น หรือ สิ่งดีงามที่มีในสังคมไทย เช่น มิติทางวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคมประเภทหนึ่งมาใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกันก็เห็นว่าสิ่งที่สังคมไทยยังคงดำรงอยู่ได้ไม่ล่มสลายจากวิกฤติ ก็เกิดจากการที่ยังมีทุนทางสังคมหลงเหลืออยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร สายใยผูกพันภายในครอบครัว ชุมชน การรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือผู้เดือดร้อน ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับข้อวิเคราะห์ของ สศช. โดยเห็นว่า หากมีการพัฒนาทุนทางสังคมและนำมาใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด ก็จะมีส่วนช่วยทำให้การพัฒนาประเทศไทยมีความยั่งยืนและประชาชนส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ภายใต้สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ทาง สศช. จึงได้เสนอให้ “การพัฒนาทุนทางสังคม” เป็นเรื่องหนึ่งที่เหมาะสมผลักดันให้เป็นวาระแห่งชาติ

3. เนื่องจากคำว่า “ทุนทางสังคม” เป็นเรื่องใหม่ จึงมีคำจำกัดความและองค์ประกอบหรือขอบเขตที่ค่อนข้างหลากหลาย (ยังไม่ตกผลึก) ขึ้นกับสภาพแวดล้อมและพื้นฐานของแต่ละสังคมที่แตกต่างกัน สำหรับ “ทุนทางสังคม” ในบริบทของสังคมไทย น่าจะหมายถึง “ผลรวมของสิ่งดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม ทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและการต่อยอดรวมถึงการรวมตัวของคนที่มีคุณภาพเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม บนพื้นฐานของความไว้นื้อเชื่อใจ สายใยแห่งความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม” ซึ่งหากนำมาพัฒนาและใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมแล้วจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติและสังคมให้สมดุลและยั่งยืน

สำหรับขอบเขต/องค์ประกอบของ “**ทุนทางสังคม**” ควรประกอบด้วย

- ① **ทุนมนุษย์** ที่มีคุณภาพ มีความรู้ สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และมีความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน และทำประโยชน์ต่อส่วนรวม
- ② **ทุนที่เป็นสถาบัน** ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ ฯลฯ
- ③ **ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม** ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

4. สศช. ได้เสนอ “**กรอบแนวคิดในการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**”

ต่อคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (กก.สศช) เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2545 ซึ่งประกอบด้วยความหมายและขอบเขต ข้อวิเคราะห์เกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย การประเมินทุนทางสังคมของไทย การปรับเปลี่ยนสังคมไทย กรอบแนวคิดในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคม ตัวอย่างทุนทางสังคมที่ควรรักษา-ฟื้นฟู และที่ควรสร้างขึ้นใหม่ และค่านิยม-พฤติกรรมที่ควรหาทางลด/ขจัด/ยกเลิก พร้อมทั้งขั้นตอนในการดำเนินการ ซึ่ง กก.สศช. เห็นชอบด้วย

สำหรับข้อเสนอกรอบแนวคิดในการยกยกร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคม คือ

- ① ต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการตัดสินใจของผู้บริหาร ผู้วางแผนและผู้เกี่ยวข้อง ให้คิดในเชิงสร้างสรรค์ คำนึงถึงความหลากหลายของทุนทางสังคม การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ และการดำเนินการในลักษณะทางสายกลาง
- ② มุ่งรักษาฟื้นฟูและพัฒนาทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วควบคู่กับการสร้างทุนทางสังคมใหม่ และการหาทางลด/ขจัดพฤติกรรม-ค่านิยมที่ไม่เหมาะสม
- ③ ผสมผสานทุนทางสังคมที่มีอยู่เข้ากับสิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ (เช่น เทคโนโลยี) เพื่อสร้างนวัตกรรมด้านต่างๆ และผสมผสานการพัฒนาทุนทางสังคมให้เข้ากับการพัฒนาด้านต่างๆ
- ④ เน้นการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยระมัดระวังไม่ให้ใช้เป็นเครื่องมือในเชิงพาณิชย์มากเกินไป รวมทั้งการรณรงค์อย่างกว้างขวาง เพื่อสร้างความรู้ สร้างจิตสำนึกและสร้างความร่วมมือจากทุกฝ่าย ในการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม (หากสนใจโปรดดูรายละเอียดในวาระการประชุม กก.สศช. ดังกล่าว)

5. การดำเนินงานขั้นต่อไป คือ การยกยกร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะได้มาจากการประสานงานกับหน่วยงานหลักๆ ที่เกี่ยวข้อง การจัดระดมความคิดจากผู้ทรงคุณวุฒิและภาคีการพัฒนาต่างๆ ทั้งระดับชาติและระดับภาค รวมทั้งกับคณะรัฐมนตรี การจัดเวทีประชุม/เสวนาในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง การเสนอร่างยุทธศาสตร์ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อผลักดันเป็นวาระแห่งชาติ และการผลักดันสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยจะได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมมาดำเนินการในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ในแต่ละขั้นตอนจะมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง เพื่อระดมความคิดและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม รวมทั้งการพัฒนาตัวชี้วัดและพัฒนาระบบการติดตามประเมินผลทุนทางสังคมของไทยต่อไป